

До спеціалізованої вченої ради Д.08.727.02
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
49000, м. Дніпро, проспект Гагаріна, 26

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Волкова Олександра Олександровича
на тему «Початковий етап розслідування створення, використання,
розповсюдження або збуту шкідливих програмних чи технічних засобів»,
поданої на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за
спеціалізацією 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова
експертиза; оперативно-розшукова діяльність»)

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Судово-слідча практика відчуває гостру потребу в сучасних методичних рекомендаціях щодо проведення досудового розслідування кримінальних правопорушень зазначеної категорії особливо на його початковому етапі. Та обставина, що ключові завдання досудового розслідування проти (щодо) створення шкідливих програм чи технічних засобів з метою протиправного використання, розповсюдження або збуту вирішуються саме на його початковому етапі, й обумовлює актуальність обраної теми дисертації. У криміналістичній же науці ці питання залишаються малодослідженими. Необхідно зазначити, що останнім часом на законодавчому рівні проведено значну роботу щодо врегулювання суспільних відносин у сфері протидії створенню, використанню та розповсюдженню шкідливих програмних засобів. Однак розроблення лише нормативно-правової бази для ефективного регулювання і охорони суспільних відносин у цій сфері недостатньо.

Виходячи з аналізу кримінальних проваджень на території України, вказані правопорушення мають тенденцію до зростання, оскільки як свідчить статистика, за період з 2013 по 2017 роки їх кількість становила 103 зареєстрованих факти про вчинення, що менше, більш як у 2.5 рази показника за період 2018-2022 років (278 зареєстрованих правопорушень). Крім цього, слід, на нашу думку звернути увагу на те, що всього було прийнято рішення про повідомлення про підозру осіб-правопорушників у 119 кримінальних провадженнях (за період 2018-2022 років), проти 22 таких рішень в період 2013-2017 років.

Наведена вище актуальність поставленої перед собою О.О. Волковим проблеми, демонструє високий рівень наукової актуальності, а також вимагає комплексного підходу в здійсненні криміналістичної характеристики всіх важливих елементів досліджуваного питання.

О.О. Волковим, було проаналізовано чинне нормативно-правове підґрунтя, що визначає засади проведення процесуальних дій і прийняття процесуальних рішень уповноваженими суб'єктами на початковому етапі

досудового розслідування створення, використання, розповсюдження або збуту шкідливих програмних чи технічних засобів. Позиція дисертанта, має системний характер і знаходить своє відображення в положеннях, що виносяться на захист – власних пропозиціях щодо вдосконалення чинного законодавства у відповідній галузі права.

Тема дисертації ґрунтується на Плані дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року (розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2015 р. № 1393-р), Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки (указ Президента України від 20 травня 2015 р. № 276/2015), Національній стратегії у сфері прав людини (Указ Президента України від 25 серпня 2015 р. № 501/2015), Рішенні Ради національної безпеки і оборони України «Про заходи щодо посилення боротьби зі злочинністю в Україні» від 06 травня 2015 р. (Указ Президента України від 16 червня 2015 р. № 341/2015 року), Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» (Указ Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015), Пріоритетних напрямках розвитку правової науки на 2016–2020 роки, затверджених постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 03 березня 2016 р., відповідає Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 років (наказ МВС України від 16 березня 2015 р. № 275), тематиці наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки (наказ МВС України № 454/2020).

Метою дисертації є формування теоретичних засад і практичних рекомендацій, спрямованих на удосконалення початкового етапу розслідування злочинів у сфері створення з метою використання, розповсюдження або збуту шкідливих програмних чи технічних засобів.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Основні положення, висновки і рекомендації, сформульовані у дисертації є науково-обґрунтованими. О.О. Волков застосував всі необхідні для досягнення поставленої мети знання, що дозволило комплексно підійти до формулювання висновків і рекомендацій за результатами дисертаційного дослідження. Основну частину обґрунтування наукових положень складає: характеристика стану наукових досліджень щодо формування методики розслідування створення з метою використання, розповсюдження або збуту шкідливих програмних чи технічних засобів; формулювання поняття та визначення сутності створення з метою використання, розповсюдження або збуту шкідливих програмних чи технічних засобів; обґрунтування криміналістичної класифікації створення з метою використання, розповсюдження або збуту шкідливих програмних чи технічних засобів; визначення основних джерел криміналістичної значимої інформації під час досудового розслідування створення з метою використання, розповсюдження або збуту шкідливих програмних чи технічних засобів; аналіз способів створення з метою використання, розповсюдження або збуту шкідливих програмних чи технічних засобів; надання криміналістичної

характеристики особи-правопорушника, що створює з метою використання розповсюдження або збуту шкідливі програмні чи технічні засоби моделювання типових слідчих ситуацій та програм дій слідчого на початковому етапі досудового розслідування створення з метою використання розповсюдження або збуту шкідливих програмних чи технічних засобів; аналіз засад криміналістичного версіювання у досудовому розслідуванні створення з метою використання, розповсюдження або збуту шкідливих програмних чи технічних засобів; визначення і обґрунтування особливостей тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій у досудовому розслідуванні створення з метою використання, розповсюдження або збуту шкідливих програмних чи технічних засобів; встановлення специфіки використання спеціальних знань під час розслідування створення з метою використання, розповсюдження або збуту шкідливих програмних чи технічних засобів.

У методологічному підході до розв'язання поставлених завдань та мети дослідження, автором було застосовано широкий інструментарій, що включає в себе як загальнонаукові методи, котрі відкрили можливість охарактеризувати зміст і сутність злочинної діяльності (підрозділ 1.1., 1.2., 1.3., 1.4.) та процесу здійснення досудового розслідування (підрозділи 2.1., 2.2., 2.3., 3.1., 3.2.) наприклад, у результаті застосування методів порівняння та спостереження), так і специфічні методи пізнання юридичної дійсності та наукової матерії, наприклад: історико-правовий – котрий уможливив проведення історіографічного аналізу процесів становлення інституту кримінально-правової охорони відповідної галузі правовідносин, а також функціонування механізму досудового розслідування (підрозділи 1.1, 1.2, 2.1); порівняльно-правовий – котрий уможливив комплексний і системний аналіз законодавчої та правозастосовної практики не лише в межах окремих історичних періодів, а й у розрізі функціонування аналогічних інститутів права в інших, закордонних країнах (підрозділи 2.1, 2.2, 3.2, 3.3); догматичний – що вможливив комплексний і змістовний аналіз усіх понятійно-категоріальних елементів (підрозділи 1.1., 1.2., 2.1., 2.3.); системний – що дозволив послідовно, структуровано та комплексно підійти до вирішення поставлених завдань й вирішувати їх у порядку накопичення, від концептуальних до локальних (підрозділи 1.2, 1.3); соціологічний – для проведення власного соціологічного опитування та аналізу вже проведених досліджень, що коригують практику правозастосування та допомогли в виявленні нових проблемних питань, а також пошуці шляхів їх розв'язання (2.2., 2.3.); статистичний – що був застосований під час дослідження матеріалів кримінальних проваджень, а також судової та іншої статистики пов'язаної зі здійсненням досудового розслідування відповідного кола кримінальних правопорушень (розділи 1.4., 2.2., 2.3.).

Емпіричну базу дослідження склали Конституція України, Закони та постанови Верховної Ради України, ратифіковані Україною міжнародні договори, конвенції, угоди, укази Президента України, декрети та постанови Кабінету міністрів України, що регулюють суспільні відносини у сфері попередження, розкриття та розслідування злочинів, чинні відомчі нормативні акти та інструктивні

документи Міністерства внутрішніх справ України, статистичні та аналітичні матеріали Національної поліції України, Офісу Генерального прокурора, Державної судової адміністрації; результати вивчення 623 кримінальних проваджень щодо злочинів такої категорії; зведені дані опитування 275 слідчих та працівників оперативних підрозділів Національної поліції України, а також 258 учасників кримінальних проваджень, які брали участь в опитуванні у ході здійснення досудового розслідування про кіберзлочини; досвід роботи автора в слідчих підрозділах Міністерства внутрішніх справ України, Національній поліції України та у судовій системі.

Об'єкт і предмет дисертаційного дослідження, на мою думку сформульовані відповідно до вимог МОН України. *Об'єктом дослідження* є кримінально-процесуальні правовідносини, що виникають, змінюються та припиняються на початковому етапі досудового розслідування кримінальних правопорушень щодо створення шкідливих програм чи технічних засобів з метою протиправного використання, розповсюдження або збуту. *Предметом дослідження* є початковий етап розслідування створення використання, розповсюдження або збуту шкідливих програмних чи технічних засобів.

Достовірність і новизна наукових положень, висновків та рекомендацій. О.О. Волков, використав всі необхідні праці вітчизняних і зарубіжних вчених, що галузево чи комплексно здійснювали наукові дослідження у визначеній тематиці. Науково-практичний характер дисертаційного дослідження уможливило подальше використання його висновків і рекомендацій у законодавчій діяльності та практичній діяльності органів охорони правопорядку. Слід окремо підкреслити якість та обсяг опрацювання аналітичних, статистичних і емпіричних джерел, що дозволило автору критично висловлюватись, щодо окремих позицій учених, а також комплексно та системно аргументувати власне бачення.

Слід зазначити, що О.О. Волкову вдалося підкреслити актуальність досліджуваної проблематики також з точки зору сьогодення, з урахуванням суттєвих зовнішніх військових і внутрішніх соціальних загроз інституту прав і свобод людини і громадянина.

У першому розділі **«Науково-методологічний підхід формування криміналістичної методики розслідування створення, використання, розповсюдження або збуту шкідливих програмних чи технічних засобів»**, автором проаналізовано: стан наукових досліджень проблем криміналістичної характеристики та початкового етапу розслідування створення, використання, розповсюдження або збуту шкідливих програмних чи технічних засобів; способи створення, використання, розповсюдження або збуту шкідливих програмних чи технічних засобів; криміналістична класифікація, обстановка та слідова картина, під час розслідування створення, використання, розповсюдження або збуту шкідливих програмних чи технічних засобів; характеристика осіб, які створюють, використовують, розповсюджують або збувають шкідливі програмні чи технічні засоби.

У другому розділі дисертації **«Організація розслідування створення, використання, розповсюдження або збуту шкідливих програмних чи технічних**

засобів», автором досліджено: аналіз первинної інформації та висунення версій на початковому етапі розслідування створення, використання, розповсюдження або збуту шкідливих програмних чи технічних засобів; типові слідчі ситуації та програми дій слідчого на початковому етапі розслідування створення, використання, розповсюдження або збуту шкідливих програмних чи технічних засобів.

У третьому розділі дисертації **«Проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування створення, використання, розповсюдження або збуту шкідливих програмних чи технічних засобів»**, автором опрацьовано питання: організаційно-тактичні особливості проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування створення, використання, розповсюдження або збуту шкідливих програмних чи технічних засобів; використання спеціальних знань під час розслідування створення, використання, розповсюдження або збуту шкідливих програмних чи технічних засобів.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що викладені й аргументовані в дисертації теоретичні положення, висновки і рекомендації впроваджені та використовуються у нормотворчій діяльності, науковій діяльності, освітньому процесі та практичній діяльності, що підтверджується: акт Інституту законодавства Верховної Ради України від 16 травня 2019 року № 22/108-1-15; акт впровадження Головного слідчого управління Національної поліції України № 30085 від 10 листопада 2022 року; акт впровадження Науково-дослідного інституту публічного права від 11 листопада 2022 року; акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 18 травня 2018 року).

Повнота викладення положень дисертації та в опублікованих працях. Основні положення та висновки дослідження доповідалися автором на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, а саме: «Аспекти взаємодії оперативних підрозділів та слідчих апаратів на стадії перевірки матеріалів стосовно несанкціонованого доступу у сфері комп'ютерних технологій». (м. Київ, 2005 р.); «Кадрове забезпечення експертної діяльності при розслідуванні злочинів у сфері створення, розповсюдження і збуту шкідливих програмних засобів». (м. Тернопіль, 2006 р.); «Виявлення доказової інформації при розслідуванні створення, використання, розповсюдження і збуту шкідливих програмних засобів». (м. Запоріжжя, 2007 р.); «Специфічність інформації як об'єкт посягання на приватність» (м. Львів, 2008 р.); «Знаряддя вчинення злочину при розслідуванні злочинів пов'язаних з створенням, використанням, розповсюдженням і збутом шкідливих програмних засобів» (м. Тернопіль, 2008 р.); «Злочини в банківській сфері, що вчиняються за допомогою спеціально створених шкідливих програмних засобів» (м. Севастополь, 2010 р.); «Поняття, види та протидія Інтернет-злочинності в глобальних соціальних мережах» (м. Хмельницький, 2010 р.); «Заходи забезпечення кібербезпеки підприємницької діяльності» (м. Київ, 2018 р.); «Актуальні проблеми діяльності органів досудового розслідування в умовах воєнного стану» (м. Дніпро, 2022 р.).

Дотримання академічної доброчесності. Матеріали дисертаційного дослідження є власним дослідженням автора в контексті заявленої тематики.

Використані позиції, результати та інші наукові здобутки інших авторів мають посилання на відповідне джерело, що вказує на дотримання принципів академічної доброчесності.

Важливість для юридичної науки, одержаних автором дисертації результатів. Враховуючи комплексний підхід до виконання дисертаційного дослідження, значну кількість проаналізованої літератури, статистичних даних й емпіричних матеріалів, а також визнаючи значний науковий внесок О.О. Волкова у наукову розробку теоретичних та практичних засад у відповідній галузі, слід звернути окрему увагу на можливі не доопрацювання, що містить дисертаційне дослідження.

1. Автором у всіх підрозділах зазначається про необхідність нормативно-правового врегулювання окремих прогалин, що негативно впливають на функціонування інституту досудового розслідування створення, використання, розповсюдження або збуту шкідливих програмних чи технічних засобів. Зокрема й у науковій новизні вказується, що автором вперше «розроблено застосування антивірусних програмних засобів, а також спеціально розроблених програмно апаратних комплексів з метою вилучення необхідної інформації, під час проведення слідчих (розшукових) дій, значно підвищує результативність здійснення такого розслідування та окреслено алгоритм використання здобутих у такий спосіб доказів у досудовому розслідуванні відповідної категорії кримінальних проваджень». Водночас, указані пропозиції та зауваження не викладаються автором системно, в формі порівняльної таблиці, що значно спростило би ознайомлення з ними та подальше направлення відповідних пропозицій до суб'єктів законодавчої ініціативи.

2. Автором зазначається, що «з метою отримання доброякісних доказів слідчий комплект апаратного й програмного забезпечення повинен бути надійним, універсальним та з добре налаштованою платформою, що містить достатню кількість компонентів, які дозволяють підключатися до різноманітних зовнішніх пристроїв» (с. 103). У той же час, на нашу думку, розроблення науково-практичних рекомендацій із даного питання, а також безпосередній виклад їх змісту в дисертаційному дослідженні значно позитивно вплинуло б на практичну значимість даного дослідження, оскільки його важливість в контексті існуючих загроз, зокрема й у зв'язку зі збройною агресією є надзвичайною.

3. В межах дисертаційного дослідження загалом та під час аналізу типових слідчих ситуації, формування слідчих версій та програм дій слідчого на початковому етапі розслідування створення, використання, розповсюдження або збуту шкідливих програмних чи технічних засобів в підрозділі 2.2. було проведено авторське соціологічне опитування слідчих Національної поліції України, щодо основних положень криміналістичного версіювання на початковому етапі досудового розслідування, а також інших елементів криміналістичної характеристики початкового етапу досудового розслідування відповідних злочинів. Крім цього, автором у додатку В вказуються зведені дані анкетування 275 слідчих, що стану обізнаності в методиці розслідування

кримінальних справ у злочинах пов'язаних з створенням, використанням, розповсюдженням та збутом шкідливих програмних засобів.

На мою думку, ще більш комплексно охарактеризувало б відповідне питання дослідження думок і позицій слідчих органів безпеки, Державного бюро розслідувань, а також оперативних співробітників, що безпосередньо й виконують доручення слідчого в досудовому розслідуванні.

4. У висновках до дисертаційного дослідження автором указується, що «Під поняттям способу вчинення злочинів у сфері створення, використання, розповсюдження або збуту шкідливих програмних засобів слід розуміти інформаційно-технічний захід, учинений шляхом застосування програмних розробок шкідливого програмного забезпечення у вигляді створення, копіювання, оптимізації самовідтворення та інкорпорації в програмне забезпечення або його розповсюдження з використанням можливостей програмних комп'ютерних мереж», проте, відповідні положення, що на мою думку досить обґрунтовані не виносяться в категорії «наукова новизна», що цілком логічно підкреслило б зміст і сутність авторського внеску дисертанта.

У той же час, висловлені зауваження мають дискусійний, уточнюючий і не принциповий характер, що в результаті не впливає на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження, що є завершеним, та таким котре формує низку науково-практичних положень, щодо оптимізації функціонування інституту досудового розслідування незаконного позбавлення волі або викрадення людини та надання відповідної криміналістичної характеристики.

ВИСНОВОК

Дисертація на тему «Початковий етап розслідування створення використання, розповсюдження або збуту шкідливих програмних чи технічних засобів», що подана на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 081 – право, спеціалізація 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність є завершеним оригінальним дослідженням, що в повній мірі відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283), а його автор **Волков Олександр Олександрович** заслуговує на присудження ступеня кандидата юридичних наук за результатами публічного захисту в установленому законодавством України порядку.

Офіційний опонент:

**Доцент кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент**

_____.2023

Людмила І. Руденко
ПРОВІДНИЙ ФАХІВЕЦЬ
ВІДДІЛУ ПЕРСОНАЛУ
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Ірина ДУБІВКА